

на основі чітко визначеної кількості завдань, які створюють оптимальні передумови для творчого розвитку студентів; 2) встановлення оптимальних співвідношень між завданнями дидактичного і творчого типу, їх взаємозумовленість в окремому, паралельному, взаємодіючому плані; 3) визначення специфіки творчих завдань, рамок їх послідовності та регресивності.

В експериментальному процесі використовуються, як правило, різноманітні підходи до розв'язання проблеми, що передбачає чітку взаємодію академічних дисциплін з процесом формування навичок композиторської творчості. При виконанні практичних завдань взаємодія реалізується у таких формах музичної діяльності:

- послідовне виконання практичних завдань, через які засвоюються і закріплюються знання з гармонії, поліфонії, аналізу музичних форм, теорії музики, сольфеджіо та інших дисциплін;
- оперування знаннями, уміннями та навичками з вищезазначених предметів у різноманітних формах, ритмічних, жанрових та інших перетвореннях музичного матеріалу;
- усвідомлення формотворчих особливостей гармонії на основі виконання творчих завдань з наслідком їх ускладненням;
- підбір акомпанементу до запропонованої мелодії з використанням набутих знань;
- аналіз музичних творів та особливостей розв'язання художньо-образних завдань;
- елементарне творче моделювання на основі усвідомлення ладофункціональних структурних закономірностей;
- визначення ладофункціональної і фонічної сторін гармонії та розкриття їх ролі у створенні жанрової і стилізованої специфіки музичного твору;
- створення самостійних композицій на основі оперування засобами музичної виразності тощо.

Використання комплексу специфічних форм і методів розвитку композиторських навичок, що стимулюють творчу активність студентів, водночас підвищує ефективність засвоєння програмового матеріалу. Застосування методів оцінювання за відповідними критеріями творчих завдань забезпечує формування знань, умінь і навичок на певному етапі навчання. Система розвивального навчання сприяє ефективному засвоєнню програмового матеріалу з усіх навчальних дисциплін і одночасно оптимізує процес формування професійних якостей майбутнього педагога-музиканта, а також індивідуальні особливості слухову і мислительну діяльність.

Комплекс розвивальних методів поділяється на дві взаємопов'язані групи. Перша передбачає формування навичок гармонічних перетворень вертикалі. Друга група включає методи синтезуючого типу, пов'язані з розвитком музично-образного мислення. До першої групи можна віднести методи фактурних трансформацій та жанрового варіювання; до другої – методи стилізації та синтезування різних видів трансформації гармонічної вертикалі, підпорядкованих розв'язанню музично-образних завдань.

1. Муха А.И. Процесс композиторского творчества. – К.: Музична Україна, 1979. – 270 с.
2. Музыка. Проблемы анализа: Сб. ст. /Под ред. Л.А. Мазеля. – М.: Музыка, 1973. – С.25-40.

НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОГО ПИСЕМНОГО СПІЛКУВАННЯ ЯК ТЕКСТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Т.В.Глазунова

З точки зору комунікативно орієнтованої методики кінцевою метою навчання іноземної мови у мовному вузі є навчання спілкування як текстової діяльності у різноманітних сферах комунікації. Однак породження текстів у всьому їх різноманітті було б, очевидно, неможливим, якби у свідомості суб'єктів не відкладались типологічні ознаки текстів, зумовлені певними мовленнєвими ситуаціями (Ван Дейк). У процесі іншомовного писемного спілкування характер спілкування та вибір того чи іншого функціонально-сміслового типу мовлення (ФСТМ) визначається рядом текстоутворюючих та екстралінгвістичних факторів: 1) комунікативною установкою (метою висловлювання); 2) денотатом мовлення; 3) сферою спілкування [5;116].

Розглянемо, як впливає на вибір ФСТМ комунікативний намір того, хто пише. Реалізуючи комунікативний намір "поділитись із друзями, які живуть в іншому місті, враженнями від побаченого (пам'яток древності, архітектури та ін.)", адресант обере текст описового типу, оскільки він відповідає комунікативній установці автора створити в уявленні реципієнта певний образ предмета мовлення, його ознак та якостей. А реалізуючи комунікативний намір "розповісти в листі до друзів про несподівану

зустріч їхнього спільного знайомого”, автор звернеться до ФСТМ “розповідь”, мета якого полягає в тому, щоб створити в уяві реципієнта динамічну картину розвитку, зміни дій, подій, зміну стану, руму в часі. Для реалізації ж комунікативного наміру “пояснити причини пропуску занять” слід звернутися до тексту типу “міркування”, метою якого є формування у реципієнта нових понять, знань про факт дійсності шляхом їх аргументування.

Наступним екстралінгвістичним фактором, який певним чином впливає на вибір ФСТМ, є денотат (предмет) висловлювання. Так, для “опису” денотатом є конкретні предмети та явища матеріальної дійсності та їхньої якості, властивості та стани. У розповіді денотативну основу складають дії, події, процеси, нестатичні стани. Змістом ФСТМ міркування є, головним чином, “викладання загальних принципів”, розгляд якогось питання, проблеми, логічний розвиток певної теми [1; 20].

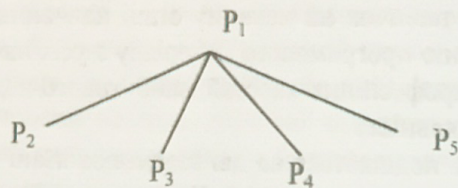
Мета та об’єкт висловлювання, в свою чергу, зумовлюють лінгвістичні характеристики опису розповіді та міркування – їхню структуру та оформлення. Кожен із зазначених ФСТМ характеризується певною відносно стійкою структурою плану змісту та плану вираження.

Оскільки суть опису зводиться до зображення предметів та їхніх ознак, які співіснують паралельно в часі та просторі, компоненти опису мають один логіко-смысловий центр та пов’язуються паралельним логічним зв’язком, при якому логічний суб’єкт вихідного судження повторюється чи членується в наступних судженнях [2; 66-67].

Логіко-композиційна структура тексту-опису, як правило, включає 1) введення явища, предмета, особи та ін.; 2) характеристику цього явища (часової, просторової, кількісної, якісної та ін.) та 3) деяке узагальнення характеристики чи, навпаки, її конкретизацію [5; 72].

Зіставлення предметів та їх характеристика знаходять своє вираження у характері синтаксичного зв’язку між компонентами тексту. Для опису типовий паралельний зв’язок, при якому структурна співвіднесеність речень виражається у їх паралельній будові: часовій одноплановості, однотипності структур, однаковому порядку слів.

1. Схема тексту – опису

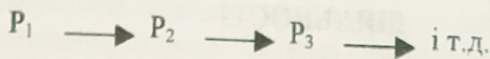

У даній схемі відображена співвіднесеність першого речення (P₁) з наступними (P₂, P₃, P₄, P₅) та залежність останніх від першого, ключового.

Структурним змістом тексту-міркування виступає часова послідовність дій, подій, їх розвиток, зміна явищ. У тексті-розповіді виділяють: 1) зачин – фразу, яка вводить подію /суб’єкт дії/, місце та час подій; 2) розвивальні фрази, які описують послідовність дій; 3) кінцеву фразу, яка вказує на зміну місця, часу, суб’єктів дії чи на завершеність дії.

Логічна структура ФСТР розповідь характеризується лінійним ланцюговим зв’язком, який виражається в повторенні, розгортанні частини структури якого-небудь члена попереднього речення в наступному, що оформляється різними мовними засобами.

2. Схема тексту-розповіді

Кожне наступне речення пояснює, розвиває, логічно впливає з попереднього.

В основі структури тексту-міркування лежить причинно-наслідковий зв’язок між реченнями. Текст-доказ містить наступні компоненти: теза, аргументи (обґрунтування, доведення тези), висновок. Текст-міркування може розгортатися за трьома схемами:

3. Схема тексту-міркування

- а) Причина 1
 Причина 2 → наслідок
 Причина 3

У тексті з даною структурою кілька причин приводять до одного наслідку.

- б) наслідок 1
 Причина → наслідок 2
 наслідок 3

У даному типі тексту одна причина має кілька наслідків.

- в) Причина 1 → {наслідок 1
 причина 2} → {наслідок 2
 причина 3} → і т.д.

Даний текст розгортається у вигляді ланцюга, де кожний наступний наслідок є водночас причи-

ною. **Оформлення ФСТМ** здійснюється певним набором мовних засобів. Для опису характерне вживання іменників, слів та словосполучень з атрибутивним значенням (напр.: attractive, ugly, bright та ін.). **Тематична** одноплановість передається єдністю вищо-часових форм дієслів, найчастіше в теперішньому часі (напр.: there is, there are, has та ін.). В описах вживаються обставини локативного значення та тематичного значення постійності, регулярності (напр.: behind the mountain, to the right of the house, always та ін.).

Описовим текстам властиві безособові речення, речення з однорідними членами, складні речення з підпорядкованим зв'язком.

Динамічність розповіді передається дієсловами активної дії, руху (напр.: arrived, seized, left та ін.).

Для розповіді характерне вживання слів і словосполучень із значенням часу, які підкреслюють певні етапи розвитку, зміни подій, а також обставин місця (напр.: soon, in some days, to the yard та ін.).

Для міркування характерні сполучники та сполучні слова із значенням причини, умови, модальні частки (напр.: as, so, consequently, because, therefore та ін.). Вони виступають як у простих, так і в складних реченнях з підрядними причини, наслідку, мети, уступки, умови.

Мовні особливості ФСТМ – розповідь, опис, міркування – усвідомлюються та засвоюються студентами у ході виконання відповідних мовних вправ, метою яких є лінгвістичний аналіз різних типів текстів та формування у студентів лінгвістичної компетенції. Наведемо приклади таких вправ.

Вправа 1.

Мета: Усвідомлення студентами засобів, які забезпечують зв'язність тексту-розповіді.

Завдання: Read the text. Underline sequence signals, take into boxes repeated words and pronouns that add a sense of continuity and cohesiveness to the text development.

Вправа 2.

Мета: Аналіз студентами лексичних засобів опису зовнішності людини.

Завдання: Read the description of Tatiana Romanova's appearance. Write out words describing her face, hair, skin, eyes, figure.

Вправа 3.

Мета: Аналіз лексичних засобів, характерних для опису пейзажу.

Завдання: In the following letter to his girl-friend Blanche Jennings D. Lawrence is describing a scene around him. He doesn't only tell us that Eastwood is delightful in summer, he shows it to us by evoking senses. Write out words denoting: touch, smell, sound, sight.

Вправа 4.

Мета: Аналіз логіко-структурної схеми тексту-міркування.

Завдання: We are preparing for the linguistic seminar. Read the text "A Battle with Shyness", based on cause-effect relations and draw the scheme of the text.

Вправа 5.

Мета: Формування вміння логічно висловлювати думку у формі міркування.

Завдання: Imagine that you are a beginning teacher, preparing for the teacher-parent meeting. You are going to speak on the affects of the TV on children. The following is a random list of causes and effects. Arrange the sentences in the proper order to get a paragraph about the influence of television.

Перераховані мовні особливості ФСТМ визначають текст-тип як певну мовну модель з певними закономірностями побудови. Свою мовленнєву реалізацію ця модель отримує в конкретних текстах певного стилю та жанру, а тому "немає тексту поза соціальною сферою спілкування" [3; 19].

Відповідно навчання іншомовного писемного спілкування у мовному вузі повинно забезпечувати породження іншомовних письмових текстів різних стилів та жанрів. "Випускник повинен уміти володіти вмінням писемного мовлення, дотримуючись особливостей стилю в професійно-педагогічній, культурно-естетичній та побутовій сферах" [6; 13]. Відповідно у мовному вузі слід навчати породження текстів побутового стилю, представлених такими письмово-мовленнєвими жанрами, як біографія, заявка, прохання, лист, телеграма, записка, кулінарний рецепт, щоденниковий запис, запис у діалогічному журналі. Останній являє собою листування викладача та студента, обговорення ними певних проблем на сторінках спеціально відведеного для цього зошита. Причому на I – II курсах мовного вузу доцільно зосередити увагу на двох жанрах: лист та діалог-журнал. Таке обмеження зумовлене такими міркуваннями.

Будучи жанрами побутового стилю, вони обслуговують три різні сфери спілкування: професійно-педагогічну – організація писемного спілкування викладача та студента, культурно-естетичну та побутову – підготовка студента до писемного спілкування з носіями мови в ненавчальній ситуації.

На відміну від такого мовленнєвого жанру, як автобіографія, за яким закріплений всього один ФСТМ (в даному випадку – повідомлення), лист, як і діалог-журнал, відноситься до розряду літипів, у яких в однаковій мірі можуть бути представлені опис, розповідь, міркування.

Діалог-журнал та лист не накладають ніяких обмежень на характер комунікативного наміру автора. Так, якщо в автобіографії та анкеті реалізується переважно лише один намір – повідомити, лист і діалог-журнал дають змогу реалізувати весь спектр комунікативних намірів того, хто пише: повідомити, охарактеризувати, спонукати та ін. – у різному співвідношенні з певною домінантою.

У плані топікальності доцільність застосування діалогу-журналу та листа очевидна, оскільки мовленнєві жанри практично не обмежують вибір теми.

Таким чином, іншомовне писемне спілкування можна представити як обмін повідомленнями (формами) з різними ФСТМ – розповідь, опис, міркування, вибір яких залежить від мети, предмета впливання та адресата. Лінгвістична характеристика листа та діалогу-журналу може слугувати аргументом на користь їх використання у навчанні іншомовного писемного спілкування у мовному вузі.

1. Бессмертная Н.В. Речевая форма «динамическое описание» и ее лингвистическая характеристика. Дис. ... канд. филол. наук. – К., 1972. – 143с.
2. Ганецкая Л.В. Лингвистические особенности вторичных композиционно-речевых форм описания «характеристика», «сцена» (на материале англо-американской художественной прозы XX века). Дис. ... канд. филол. наук. – К., 1985. – 225 с.
3. Гвенцадзе Г.В. К вопросу о построении современной лингвистической типологии текста // Сб. науч. тр. Моск. гос. пед. ин-т им. М.Тореза. – 1983. – Вып. 205. – с. 12 – 22.
4. Дейк Т.А., Ван. Язык. Познание. Коммуникация. – М.: Прогресс, 1989. – 312 с.
5. Попова Н.В. Обучение жанрово-стилистическим разновидностям монологической речи студентов филологов национальных групп педвузов: Дис. канд. филол. наук. – М., 1990. – 210 с.
6. Типові програми підготовки вчителя іноземної мови. – К.: Київський державний педагогічний інститут іноземних мов, 1993. – 186 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

Е.Л.Горбунь

Питання формування відповідальності досліджували філософи і соціологи (С.Дмитрієв, А.Плахотний, Л.Левченко, С.Богданов, В.Сперанський, Л.Тульчинський, Н.Мінкіна та ін.), розглядаючи відповідальність як морально-етичну категорію психологи (К.Абульханова-Славська, Г.Бабітська, Л.Божович, К.Муздибаєв, С.Рубінштейн, Н.Боришевський та ін.) підходили до розв'язання цієї проблеми, узагальнюючи й аналізуючи зміст поняття «відповідальність», що виявляється між людьми в різноманітній діяльності. Педагогічний аспект процесу формування відповідальності розглядали І.Чорнокозовим, В.Сухомлинським, А.Макаренком, Т.Мальковською, Р.Кузьміною, І.Мар'яновичем, М.Монаховим, В.Сластьоніним, І.Зязюном, М.Сметанським, А.Алфьоровим, Л.Пашко та ін.

Проаналізувавши літературу з даної проблеми, ми гіпотетично визначили сутність професійної відповідальності як інтегральної якості особистості, що включає в себе усвідомлення соціальної відповідальності своєї діяльності, чітке знання своїх професійних функцій, володіння уміннями й навичками виконання вчительської роботи; ініціативу, самостійність і творче ставлення до своєї справи. У філософських, психолого-педагогічних дослідженнях описані різноманітні підходи до визначення показників відповідальності. Це обумовлено різними поглядами на зміст самої категорії «відповідальність», а також різним визначенням її стрижневих характеристик.

Ряд дослідників (І.Бех, Г.Мальковська, Л.Пашко, М.Сметанський, Т.Іваненко) показали, що формування соціальної відповідальності здійснюється поетапно і на різних рівнях: почуття відповідальності, усвідомлення відповідальності, реальна особиста і суспільна поведінка.

1. Усвідомлення професійної відповідальності (когнітивний компонент) містить у собі розуміння змісту своєї діяльності, її цілей, професійних обов'язків і необхідності їхнього виконання. Завдяки усвідомленню професійної відповідальності особистість оцінює свою діяльність, контролює ступінь відповідності професійним нормам. Без розуміння сутності своєї праці, тих вимог, що вона пред'являє до особистості, втрачається сенс серйозного оволодіння професією. Відомо, що з ростом рівня відповідності в мотиваційній сфері спеціалістів збільшується питома вага усвідомлення суспільної важливості професійної діяльності [1].